

Amsterdamse Noorderkerk in de steigers

J.TH. BALK

Pasen 1623 werd na een bouwtijd van drie jaar de Noorderkerk te Amsterdam in gebruik genomen. Gelegen aan de Prinsengracht, aan de rand van de noordelijke Jordaan. Op de Westermarkt was de grote Westerkerk nog in aanbouw – het zou tot 1631 duren eer dit prestigieuze bouwwerk voor de eredienst in gebruik zou worden genomen. Driehonderd en zeventig jaar en vijf dagen na die Paasdag van het jaar 1623 is de omvangrijke restauratie begonnen van de Noorderkerk, die naar de verwachting tot het jaar 2000 zal duren.

De Noorderkerk is door zijn vorm, een achthoek op een Grieks kruis, een treffend voorbeeld van reformatorische kerkbouw – zij is gericht op de dienst van het Woord. De kansel staat centraal, geen kolommen benemen het gezicht op de predikant. Toen *Olphert Dapper* in 1663 zijn 'Beschrijving van Amsterdam' het licht deed zien, verzuimde hij niet de lezers op deze bijzonderheid opmerkzaam te maken: 'Niettemin bequaam isse ook, wegens haer beknopte achtkantige binnen ruimte, tot het oeffenen der Godtsdienst, dewijl de woorden des Leeraers in 't preken zoo wel voor als achteraan, in 't midden als terzijde, den toehoorderen, ter oore kunnen komen'.

Hendrick de Keyser?

Het voorbeeld van de Noorderkerk werd nagevolgd bij de bouw van de Neue Kirche te Emden en van de Nieuwe Kerk te Groningen (1665). Een eeuw na Olphert Dapper roemt

de geschiedschrijver *Jan Wagenaar* eveneens de 'agtkantige gedaante'. Terwijl Dapper zich niet uitlaat over de bouwmeester weet Wagenaar: 'De beroemde Hendrick de Keizer is Bouwmeester der Zuider- Wester en Noorderkerk geweest'. Over de vraag wie de Noorderkerk heeft ontworpen is men heden ten dage minder beslist. Wat was de rol van stadstimmerman *Hendrick Jacobsz Staets* en van de stadsmetselaar *Cornelis Danckerts*? Voor *drs. C. Blenk*, de tegenwoordige hervormde predikant van de Noorderkerk staat wel vast dat Hendrick de Keyser de bouwmeester was. Zijn theorie is: De Westerkerk moest een statussymbool worden, de Noorderkerk lag (in die tijd) een beetje achteraf en was voor het 'gewone volk' bedoeld – de bouwmeester kon er rustig eigen ideeën verwezenlijken. Trouwens voor architect *A.W. Weissman*, die tachtig jaar geleden aan de wieg van de Bond Heemschut stond, was het ook geen vraag: hij beschouwde Hendrick

de Keyser als de ontwerper van de Kerk (Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek, 1912).

Helemaal nieuw was de centraalbouw niet: in 1597 begon men met de bouw van de achtkante kerk van Willemstad voor de reformatorische eredienst. Naderhand volgde o.a. IJzendijke, maar bij de bouw van de Amsterdamse Zuiderkerk, in 1603 begonnen, hield men nog vast aan de overgeleverde vormtaal.

Houten traptoren

De kerk met de bijgebouwen tussen de vier kruisarmen, bekroond door het parmantige vieringtorentje, biedt nog altijd een bijzondere aanblik, omgeven als zij is door een puur oud-Amsterdamse omgeving, die het ingetogen karakter van weleer draagt. Tegenover de noordelijke kerkgevel staat een rij van maar liefst negen gave klok- en halsgeveltjes. Eigenaardig is de oplossing die de bouwers vonden om de vliering van de daken en de toren bereikbaar te maken. Uit de bijbouw op de noordoosthoek rijst een smalle witgeschilderde houten traptoren omhoog, waaruit zich een dakkleurige slurf losmaakt, die het leidendak opkruipt tot het punt waar de vliering boven het eikenhouten gewelf begint.

Het torentje is eigendom van de gemeente Amsterdam en is prima onderhouden. Olphert Dapper weet te berichten dat het torentje van de tinnen van het dak 'tot de kloot' 54 voet meet. Met de 92 voet van de dakvorst betekent dit dat het torentje tot 146 voet oftewel 41 meter reikt. Er hangen twee klokken in. De oudste, in 1621 gegoten door *Johannes van Meurs*, wordt niet meer gebruikt. De slagklok, kwam in 1778 uit de klokkengieterij van *Pieter Seest*. Een bruikbare luiddklok bezit de kerk dus niet. Toen een aantal jaren geleden de stadsklokken luidden bij wijze van

LEENHOUTS

Leenhouts' Aannemings-Bedrijf b.v.

OOK GESPECIALISEERD IN RESTAURATIE EN ONDERHOUD MONUMENTEN

Uitgevoerd o.a. in Zuidwest-Nederland:	Kerk te Groede	Kerk te Dreischor	Beltmolen te Cadzand
	Kerk en Toren te Kortgene	Kerk te Brouwershaven	Standaardmolen
	Toren te St. Kruis	Kerk te Aardenburg	te Retranchement
	Oostpoort te Sluis	Stellingmolen te Hoek	Waterpoort te Sluis
	's Landshuis te Hulst	Stellingmolen te Sluis	Diverse woningen
	Toren te Stavenisse	Zuidpoort te Sluis	etc. etc.
	Kerk te Vosmeer	Kerk te Baarland	

LEENHOUTS' AANNEMINGS-BEDRIJF B.V.

Nieuwstraat 52, 4524 EG Sluis, Postbus 25, 4524 ZG Sluis, telefoon 01178 - 4000, telefax 01178-2140

protest zat er voor de koster van de 'Noorder' niets anders op dan het smalle trappetje omhoog te klimmen om via de 'slurf' het dak te bereiken en zo de toren in te gaan om met een hamer op de slagklok te slaan. Eerst in 1849 werd een orgel in de kerk aangebracht; het werd gebouwd door *Hermanus Knipscheer* junior en kreeg een front van *Gerrit Nijhoff*. In 1934 werd de kerk voor de eredienst gesloten, maar sedert 1941 wordt er weer geregeld gekerkt. Omstreeks 1960 werd een gedeeltelijke restauratie uitgevoerd waarbij het dak alle aandacht kreeg en de noordelijke hoofdgevel onder handen werd genomen. Thans, dertig jaar later is het duidelijk dat de andere gevels en de bijgebouwen aan een grondig herstel toe zijn. De vensters in de gevels met de typische bekroning van balusters tonen gaten... De Amersfoortse architect *Walter Kramer* heeft een restauratieplan opgesteld, waarbij in de eerste fase gevels en bijgebouwen aan de beurt komen.

Archeologische dienst

Dat zal tevens de gelegenheid bieden de functie van het complex te verbreden. Vast staat al dat de gemeentelijke archeologische dienst zal worden gehuisvest in een bijgebouw aan de Noordermarkt. Door het aanbrengen van ruiten in de scheidingswand van

kerk en bijbouw zal men uit de kerk een blik kunnen slaan op archeologische vondsten.

De diensten in de kerk worden redelijk druk bezocht, maar veel Jordaners zijn er niet bij... De onkerkelijkheid in dit oude stadsdeel is groot. Degenen die de rechtzinnige verkondiging van het Woord in de Noorderkerk komen beluisteren komen van elders in de stad - en van buiten. De Noorderkerk heeft een streekfunctie - net als, in nog sterkere mate, de Westkerk!

Buurtfuncties

Toch is er, aldus drs. Blenk wel contact met de buurt. Dat komt o.a. tot uiting in de goede relatie met de in 1855 opgerichte christelijk-filantropische vereniging 'Tot Heil des Volks'. Tijdens de diensten in de 'Noorder' zijn er altijd wel een paar affickende drugsverslaafden van wat in de Jordaan heet 'Het Heil'. Wanneer er markt is op de Noordermarkt - daar is tegenwoordig op zaterdagen een 'biologische boeren'-markt - staan de kerkdeuren wijd open. Binnen is er orgelmuziek, er wordt koffie geschonken, er is een boekentafel... al blijven er maar weinig mensen wanneer er een korte dienst wordt gehouden... Eens in het jaar is er in september een 'open zaterdag', die door honderden wordt bezocht. Ook aan het jaarlijkse Jordaanfestival werkt de kerk mee.

Veel buurtbewoners wonen de Kerstdienst bij, waartoe folders van huis tot huis worden verspreid. Bij de kerstvieringen van 'Tot Heil des Volks' in de kerk komen bezoekers uit het hele land. Het gaat er bij de kerstboom heel traditioneel toe, met chocolademelk en meester-verteller *Johan Frinxsel*, die er zijn verhalen doet.

Het is de bedoeling dat na de restauratie een van de bijgebouwen een soort wijkfunctie krijgt. De tweede fase van de restauratie gaat tien miljoen kosten, waarvan drie miljoen moet worden opgebracht door de kerk. Het bedrijfsleven zal worden benaderd door de stichting Restauratie Noorderkerk.

De stichting Vrienden van de Noorderkerk, Noordermarkt 48, 1015 NA Amsterdam richt zich tot particulieren (postgiro 30 34 33). Deze laatste stichting heeft inmiddels een door *Richard Vervoorn* samengesteld boekje uitgegeven 'Noorderkerk Amsterdam'. Enige gegevens hieruit hebben wij gebruikt voor dit artikel. Er komt een bijdrage in voor over het Amsterdamse kerkzilver van de zilverkenner *K.A. Citroen*. Het boekje wordt na overschrijving van f 20 op het bovenvermelde gironummer van de Postbank toegezonden.

J.Th. Balk is journalist te Amsterdam.